

КОНЦЕПЦІЯ ПІДРУЧНИКА ХІМІЇ ДЛЯ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Ніна БУРИНСЬКА, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії хімічної і біологічної освіти Інституту педагогіки НАПН України

Підручник реалізує завдання навчання, виховання і розвитку учнів у комплексі з іншими дидактичними засобами навчання, в системі яких підручнику належить провідна роль.

Ураховуючи те, що школа ХХІ століття зазнає радикальних змін у пріоритетних цілях освіти згідно з новою філософією освіти, вважаємо, що підручник хімії для основної школи має створюватися на засадах нової філософії освіти.

Нова філософія освіти передбачає відродження духовності освіти через гуманітаризацію як змісту освіти, так і навчального процесу. У світлі такої вимоги пріоритетною метою хімічної освіти стає не тільки засвоєння учнями знань, умінь і навичок з хімії, а й розвиток особистості учня засобами хімії як навчального предмета, формування загальної культури особи, національної свідомості, високоморальної громадянської позиції.

Виходимо з того, що підручник з хімії для основної школи має бути сучасною навчальною книжкою з притаманними їй усіма ознаками підручника нового покоління – за змістом, структурою, методичним апаратом і поліграфічним виконанням.

Зміст підручника хімії для основної школи має відповідати меті вивчення базового курсу хімії:

- розкривати загальноосвітнє значення хімії;
- висвітлювати роль хімії у пізнанні світу, практичний характер хімічних знань;
- створювати основи для професійного самовизначення учнів, продовження хімічної освіти у профільних класах старшої школи або в інших навчальних закладах.

З огляду на мету і загальні вимоги нової філософії освіти побудова змісту підручника має відбивати:

- методологічну складову, що передбачає включення у зміст відомостей про загальнонаукові методи пізнання й методи добування наукових знань з хімії;
- загальнокультурну компоненту змісту;
- прикладну спрямованість хімічних знань.

Необхідність включення до змісту методологічних знань пояснюється тим, що вони розглядаються як умова реалізації принципу усвідом-

© Буринська Н. М., 2013

леності навчання, засіб системного засвоєння знань і необхідна умова для подальшої самоосвіти учнів.

Спрямованість змісту хімічної освіти в основній школі на культуру як загальнолюдське й національне досягнення стає дедалі важливішою тенденцією трансформації всієї системи освіти, одним із найважливіших аспектів її нової парадигми. Саме тому ідея переходу від знання-центричної до культуровідповідної школи, яка сьогодні визнається однією з центральних ідей культурно-освітнього і соціально-педагогічного мислення, враховується під час побудови змісту підручника хімії для основної школи.

Логіка хімії як навчального предмета і його класичні змістові основи зберігаються в змісті модернізованого підручника хімії для основної школи, а його практична спрямованість посилюється.

Реформування змісту підручника здійснюється з урахуванням:

- кращих тенденцій і здобутків вітчизняної системи хімічної освіти;
- позитивних тенденцій міжнародного досвіду, зокрема світової тенденції гуманітаризації освіти;
- провідних принципів державної політики в галузі освіти.

У доборі змісту виходимо з таких концептуальних позицій:

- по-перше, добираються знання з основ загальної та неорганічної хімії і деякі найзагальніші з органічної хімії, щоб базовий курс хімії основної школи становив певну цілісність і був відносно завершений;
- по-друге, відбираються знання, необхідні й достатні для формування в учнів основної школи наукового світорозуміння, елементів природничо-наукової картини світу, а також такі, що мають певне практичне значення.

Зміст сучасного підручника хімії:

- будується на основі наукової методології з урахуванням принципу гуманітаризації та орієнтацією на загальнолюдські моральні цінності й українознавчий аспект;
- характеризується науковою точністю, достовірністю, об'єктивністю, актуальністю й доступністю;

- відповідає вимогам сьогодення, забезпечує відносно високий рівень хімічної грамотності випускників основної школи і разом з тим є по-сильним для опанування кожним учнем, тобто для реалізації освітнього стандарту як основи для успішної адаптації випускників у подальшому житті;

- інформаційно насичений, але невеликий за обсягом, містить в одному параграфі не більш ніж 7 одиниць нової інформації (золоте правило дидактики), оскільки за один урок більшу кількість її учні не сприймають;

- не містить наукових переколювань, зроблених спеціально заради методичної мети;

- не містить нічого випадкового, що цілеспрямовано не сприяє розв'язуванню завдань навчання, виховання і розвитку учнів.

Структура підручника хімії складається з тексту і позатекстових компонентів:

- *апарату орієнтування* як засобу організації та здійснення самостійної навчальної діяльності (звертання до учнів, поради щодо самостійної роботи з підручником, словники термінів, алфавіти, іменний та предметний покажчики);

- *ілюстративного матеріалу*, який ілюструє або пояснює чи доповнює викладене в тексті;

- *апарату організації засвоєння* (запитання, вправи, задачі, тексти, інструктивні матеріали, шрифтові та конструктивні виділення, рубрикації, узагальнювальні таблиці тощо).

Структура підручника підпорядковується меті особистісно орієнтованого навчання. Текст параграфів розробляється на засадах комунікативно-діяльнісного принципу і поділяється на різні види – основний, додатковий і пояснювальний, звернутий до учня, не тільки монологічний, а й діалогічний, проблемний тощо.

Ми виходимо з того, що для організації самонавчання учнів за підручником учень повинен знати, що він має глибоко засвоїти, про що довідатися лише в ознайомлювальному плані, а що йому треба вміти. Ось чому в сучасному підручнику хімії має бути новий структурний елемент, який визначає основні вимоги до вивчення того чи іншого навчального матеріалу, викладеного в параграфі. Він розміщується на початку параграфа. Другий новий структурний елемент сучасного підручника хімії, що розміщується наприкінці тексту параграфа, – це резюме, тобто короткі висновки з основними положеннями тексту параграфа.

Такі короткі висновки допомагатимуть учневі виділяти головне у змісті параграфа й краще усвідомлювати викладене в тексті. Обидва нові структурні елементи спрямовуються на реалізацію самоосвітньої функції підручника хімії та особистісно орієнтованої моделі навчання.

Методичний апарат підручника хімії основної школи також підпорядковується меті особистісно орієнтованого навчання. З цією метою ретельно розробляються апарат засвоєння навчального матеріалу та апарат орієнтування у змісті підручника, що сприятиме самонавчання.

Завдання до параграфів мають бути різнорівневими й подаватися як у традиційній, так і в тестовій формах. Серед завдань незначна кількість – на повторення і закріплення викладеного в параграфі, а більшість завдань – на оволодіння методами порівняння, аналізу, узагальнення, вміннями робити висновки, застосовувати знання за аналогією або в нових нестандартних ситуаціях тощо. Цінність завдань до параграфів убачається не в їх складності, а в їх різноманітності.

Виходячи з вимог гуманної педагогіки, яка проголошує навчання без примусу, і зважаючи на те, що сучасна дидактика ґрунтується на засадах нової філософії освіти, яка визнає право учня вибирати, які завдання і скільки з них він може і хоче виконати згідно зі своїми інтересами та здібностями, в сучасному підручнику хімії завдання до параграфа поділяються на нормативні (обов'язкові для всіх учнів) і додаткові (для бажаючих).

Вважаємо, що такий підхід до побудови методичного апарату підручника забезпечить кожному учневі згідно з його здібностями, пізнавальними можливостями та інтересами належні умови навчання хімії в основній школі.

Мова підручника хімії має бути чіткою, зрозумілою, позбавленою витіюватості та надмірного вживання слів іншомовного походження. Правильна літературна мова має поєднуватися із сучасною українською науковою термінологією. Мова сучасного підручника хімії для основної школи має бути яскравою, образною, звернутою до учня, привертати його увагу і спонукати до роздумів.

Сучасний підручник хімії має являти собою гармонію змісту і форми.

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ!

ЖУРНАЛ «БІОЛОГІЯ І ХІМІЯ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ»

внесено до **Переліку наукових фахових видань України,**

в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук (галузь «Педагогічні науки»)